

Szigeti Csabának a XVII. század közepe, második fele költészetéről az egyetemi szemináriumi foglalkozások során felmerült „gondjai”-ról szóló igen hatásos, magával sodró előadását hallottam, majd a „példatár”-nak, „gondjai katalógus”-ának szánt dolgozatát korrektúrában olvastam. (ItK 1985. évi 6. szám.) Úgy érzem, hogy érdekes, bár kissé különös tanulmányának legfőbb „gondja” mégiscsak az volt, hogy négy költőnek, verseiknek időrendi sorba való behelyezésével kapcsolatban bizonyos „beidegződött” hagyománytudati elemeket eltüntessen, mert hogy „a modern filológia többnyire eltünteti, negligálja a hagyománytudatot”.

Eltelkintve Balassi Bálintnak a dolgozat utolsó részében tárgyalt változatos és változható recepciójáról szóló problémától, Szigeti lényegében három nemesi költőnkéről fogalmazza meg – ha nem is éppen „gondjai katalógusát” – néhány gondolatát, melynek során némileg elmarasztal engem, de ami ennél jóval lényegesebb, igazságtalanul beszél Dézsi Lajos szövegközlési eljárásáról. Ezt cselekedve, nem megfelelő tájékozottsággal, helyt nem álló állításaival elköveti – ha nem is „a legnagyobb filológusi bűnök”¹, legalábbis a pontatlanság bocsánatos vétkeit.

Ezért észrevételeire az alábbiakat bátorodom ellenvetni.

Először is Dézsi védelmében. Mikor Dézsi Balassi Bálint munkáinak kiadásakor közzé tette többek között Balassa Bálintnak *Botlik a szerencse* kezdetű versét (II. 395–97), korrektül járt el, azt adta, amit az eddigi kutatás alapján nyújthatott Jankovich Miklósnak 1826-ban készült másolatáról¹ hűen publikálta a szöveget, azokkal a javításokkal, amelyeknek az eredeti PETROCZI ISTVAN akrostichon helyett a versfőkből BALASSA BÁLINT nevével kellett volna adniok. Valójában azonban BÁLROÁA BALJVTN olvasható ki a versfőkből. Az akrostichon azért romlott, mert Jankovich Miklós másolója nem másolta le pontosan az előtte lévő kéziratot, nem vette figyelembe annak minden javítását. Dézsi a Jankovich-másolat szövegén nem igazított. A jegyzetben azonban megjegyzi, hogy csak „némi szórendi változtatással (4. v. sz. Az itt való ..., 5. v. sz. S olyan ...)” jön ki Balassa Bálint neve. (Valójában még így is csak a BALASSA BALJVTN!) Dézsi nem ismerte Jankovich másolójának a forrását, a Balassa család levéltárában található eredeti szöveget², melyben csaknem kétségtelenül Balassa Bálintnak saját kezű javításaival olvasható a vers, mely a költő annyi más verséhez hasonlóan hibátlanul kiadja az akrostichont: BALASSA BALJNTÉ.

Ha Szigeti utánajár, honnan vette Dézsi a versszöveget – tudhatott annak végső forrásáról is³ –, akkor nem mondta volna, hogy a többi stórfánál javított szavak ihlették meg Dézsit, hogy a 4. és az 5. versszaknál is „ugyanazt a minimális változtató eljárást alkalmazza, amit a verset író vagy lejegyző XVII. századi – feltehetőleg nem filológus – kollégája: hozzátold, múltat teremt, vagy legalábbis hozzájárul a múltteremtéshez, mert beleavatkozik a múltba. Továbbjátssza, továbbalkotja a kettős akrostichon játékát.” És hogy ezt a játékot mindenki láthassa, közli is Dézsi szövegét. Csak éppen a nagyon fontos utolsó stórfát hagyja el:

Eneklem ezt annak keserue nevre,
Mjnapiban nalad tött sok kérésedre,
Ezer hat száz negjuen kilencz eztendöre
Hogy fordult, tekjntuen mostanj üdöre.

(Az OL eredeti kéziratából s nem Dézsi közlésének helyesírásával adtuk a szöveget.)

Érthetetlen, milyen meggondolásból hagyta el Szigeti Csaba ezt az utolsó versszakot. „Gondjai” között nem gondolt arra, hogy a kötete összeállításakor Balassa saját nevére átírta a vers kezdő szavait? Lehetséges ugyan, ezt az utolsó stórfát Balassa is el akarta hagyni. Ugyanis az előző versszakokban úgy javított, hogy a Petroczi nevet adó szavakat a szövegben aláhúzta vagy áthúzta, változtatásait meg a sor fölé írta. Az utolsó stórfánál nem húzott át semmit, hanem a versszak után leírt egy teljesen új sort, az itt közöltnek első sorát. Logikus lett volna azonban a többi soron is változtatni, mert ebben a szövegezésben a stórfá mondanivalója zavaros. A javítás folytatása mindörökre Balassa tollában maradt.

¹ OSzK quart. hung. 144.

² Balassa-cs. lt. OL P. 1761. 2. cs. 3. tétel.

³ Vö. VARGA Imre, *Balassa Bálint gróf újabb előkerült alkotásairól*, MKsz 1979. 378–381.

Szigeti Csaba nem tartja helyesnek, hogy irodalomtörténeti kézikönyvünk Koháry István költészetét „a XVII. század közepe/második felében élő nemesi, olykor udvari kultúra keretei között tárgyalja”. „Egy mű akkor születik meg, amikor materiálisan és szellemi hatásával beérkezik az irodalom intézményébe” – mondja, és ezért azokat a versszövegeket, melyeket pl. Kohárytól a *Kuruc küzdelmek költészete* című antológiában közöltem, „nem a fiktív 1683-as évben kellene behelyezni, hanem 1720-ra datálni, ... hiszen ekkor érkezett be az irodalom intézményébe, ez az időszak adja meg valódi értelmezési kontextusát”. És nyilván a többi verséét is.

Véleményem szerint ez abszurd gondolat! 1720 tájára helyezve, nem lehet értelmezni Kohárynak a törökökről, a kuruc-labanc küzdelmekről írt verseit, sem barokk verskompozícióit, képzeletének fantasztikus játékait, vizionális álomköltészetét, melyeket csak Thököly fogságában találhatott ki.⁴ És bizonyára 1720 előtt papírra is vetett, hiszen tinta- és papírhiányában szenvedő szerepjátászáca fofolataként börtönéből levelezgetett rokonaival, a külvilággal. Munkács után Regőcön lényegesen emberségesebb körülmények közt raboskodott, mert különben a vár kapitánya nem kérte volna a Thököly mozgalom után, hogy a fogsága alatt tanúsított bánásmódjára tekintettel járjon közbe érte a császári hatóságoknál.

Semmiképpen nem képzelhető el Beniczky Péter az 1620-as évek (de az 1630-as, 1640-es évekének is nehezen!) költőjének, mert apjának görög-latin szótárába kb. 13–16 évesen 1619-ben, 1623-ban pár sorocska versikét írt. Lehetséges, hogy nem egészen helyes őt az 1660-as évtizedre jellemző költőként értelmezni. Verseiből azonban életadatokat, keletkezési időt kiolvasni igen szűkösen lehet. Mégis van néhány olyan verse, melyet a Dudvág berkében, kedvenc tartózkodási helyén, Lócon írt, melyek 1662, 1663 táján keletkezettek tetszenek.

Ő írta-e a kötetzáró verset, melyben az életéről már múlt időben beszél, és halála időpontját tévesen említi, melyet a RMKT XVII. századi sorozat 10. kötetében a 63. szám alatt ismeretlen szerzőtől származó versként közöltem? Valamikor Szigeti Csaba úgy vélte, „mindenki más írhatta (köztük Bartók István, a kötet sajtó alá rendezője), csak Beniczky Péter nem”. Mostani dolgozatában feleslegesen nagy erőpazarlással igyekszik cáfolni véleményemet, melyet a vers kiadásának jegyzetében őt sorban fogalmaztam meg, bennük Bartók szerzőségét vitatva, mivel a versíró párhónapos eltéréssel szól a költő haláláról, őt *liliom*nak nevezi, aki mindhalálig megtartotta *fejérségét, ékességét*. Hiába keresek ez őt soron túlmenően „a szerzőségről szóló érveket”, melyekkel ezt az őt sort megtoldottam. Nem találok azt a rám fogott állítást, hogy „a fejérség, ékesség, de főként liliom-utalás inkább nőre vonatkoztatható”. Pedig éppen ennek cáfolására hoz fel Szigeti Csaba példákat férfi halálára is alkalmazott ezen gyakori toposzból. Csak hogy példája a tanuló-korban elhunyt Vitnyédi István halotti verséből való. Ő mégis inkább lehetett virágszál, gyöngye liliomszál, mint a kb. 56 évesen meghalt Beniczky. Szigeti másik „férfias” példáját illetően, a liliom itt egyszerűen hasonlat, Juranics úgy dűlt le, mint a vassal lekaszált liliomszál (a közönséges fű helyett a rím és a szótagszám kedvéért!). De, ismétlem, felesleges bizonygatás mindez annak igazolásaként, hogy a liliom nemcsak nőkre alkalmazható, minthogy én az ellenkezőjét nem állítottam.

Egyébként a kötetnek már ezt megelőzőleg van záróverse, a *Bé-fejezése ez verseknek* címmel, Véget vetek immár csekély rithmusimban... kezdettel, ami feleslegessé teszi a második záró verset. Eredetileg nem is volt ez meg Beniczky versei közt. Pongrácz Ferenc, akinek 1668-ban másolt kézirat szövege független a kinyomtatott Beniczky szövegektől, s Beniczky eredeti szövegére megy vissza, nem tartalmazza a kötet második záró versét.⁵ Feltételezhető, hogy a második záró Verset Bartók István alakította abból az énekből, melynek egyik 20 versszakos változatát a *Cantus Catholici* tartalmazza.

Szigeti Csaba most Beniczkyt gondolja a vers szerzőjének. Talán mert a világosan megfogalmazott cél szerint járt el: „tüzetesebb elemzések motivikus párhuzamokat, ellenpontokat, stílári párhuzamokat és eltéréseket stb.” talált a kötetben belül? Nem igen! Tisztelni kell a tényeket, még ha „beideg-zettek” is!

Varga Imre

⁴ Vö. VARGA Imre, *A magyar barokk költészet egy változata*. Koháry István börtön-költészete. ItK 1973. 501–513.

⁵ Szinnyei-Merse-kódex. OSzk Quart. Hung. 1559.